

Mustafa Aksakal, Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi. (Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018 (2. Baskı, 244 sayfa)

Gülbahar SÜLEYMANOĞLU¹

Mustafa Aksakal'ın birinci baskısını 2010 yılında, ikinci baskısını da 2018 yılında yapmış olduğu kitap; *Sunuş, Yazarın Notu, Teşekkür* ve *Giriş* bölümlerinden sonra altı bölüm halinde yazılmıştır. Kitabın sunuş bölümünü Feroz Ahmad kaleme almıştır. Ahmad, Aksakal'ın özgün, tarafsız ve kanıtlanabilir olduğunu söyleyip yazılanlara katıldığını söylemiştir. Bu konunun daha önce söylenenlerden farklı bir şekilde ele alındığını, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmekte haklı olduğunu, Almanya ile ittifakında da son ana kadar dirayetli kalması gibi konularda Aksakal ile hemfikir olduğunu yazmıştır.

Birinci bölümde Balkan Savaşlarından yeni çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin durumu değerlendirilmiş, Birinci Dünya Savaşına neden girdiğine dair sebepler sıralanıp örneklendirilmiştir. Devletin maddi açıdan kötü bir durumda olduğu, savaş için yeterli kaynaklarının olmadığını söyleyen yazar bu nedenle seferberlik çağrılarının olduğunu söyler. Devletin kurtuluşu sadece ordu ile değil aynı zamanda halkın da desteği ile gerçekleşebilir. Donanma yetersizliği, basının baskıları, Abdülhamit döneminde verilen tavizler, hukuk yetersizliği, Balkan Savaşlarındaki toprak kayıplarını değerlendiren ve bunları tek tek örneklendiren yazar, bunların Osmanlı Devleti'ni savaşa girmeye zorlayan yeterli nedenler için olarak kaydeder. Aynı bölümde Enver Paşa'nın kişiliği de ele alınmıştır. Enver Paşa'nın günümüz tarihçilerinin anlattıklarında farklı amaç, strateji ve düşüncelere sahip biri olduğunu yazmaktadır. Yazar bunları dile getirirken aynı konuda onunla hemfikir olan birçok kaynaktan da örnekler göstererek söylediklerinin asılsız olmadığını kanıtlamaktadır. Yazar Ahmed Hilmi, Cami (Baykut) ve Recai'nin de bu konuda yazdıklarını kayıt altına almakla kendisiyle aynı düşüncede olan isimleri örneklendirmiştir.

İkinci bölümde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki sorunlar ve bu süreçte Osmanlı Devleti'nin yapmış oldukları üzerinde durulmuştur. İki devlet arasında en önemli problem Midilli, Sakız ve Limni adalarıydı. Jeopolitik konumları açısından önemli yerlere sahip olan bu adalar için uzun süreli çekişmelerin yaşandığı yazılmıştır. Özellikle Limni Adası Çanakkale Boğazını girişinde olduğu için hem Osmanlı Devleti için hem de Rusya için önemli bir adadır. Yunanistan bu adalarda hâkimiyeti elde ederek Osmanlı Devleti'nin Britanya'dan sipariş ettiği savaş gemilerinin gelmesini engellemeyi ve böylece Ege'de üstünlüğü elinde tutmayı planlamaktadır. Bu sebeplerle Osmanlı, Yunanistan'a karşı Aydın vilayetinde tedbir amaçlı etnik temizliğe başlamış, yaklaşık 200 bin Ortodoksu Yunanistan'a sürmüştür. Osmanlı Devleti söz konusu adaların hâkimiyetinin ne denli önemli olduğunu farkındadır ve bu nedenle de büyük güçlerden destek arama çalışmasındadır. Rusya adaların Osmanlı hâkimiyetinde kalmasının daha akılcı olduğunu düşünmektedir. Çünkü boğazlardaki ticari çıkarlarının sekteye uğramamasını isteyen Ruslar, olası bir mücadelede bu adaları Yunanistan'a nazaran Osmanlı Devleti'nden almanın daha kolay olduğunu düşünmektedir. Rusya Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile savaşa girmemesi gerektiğini belirtmiş, aksi takdirde yeni kazanmış olduğu toprakları kaybedeceği konusunda uyarmıştır.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, suleymanoglugulbahar6@gmail.com. ORCID: orcid.org/ 0000-0003-1665-7544.
Geliş/Received: 19.11.2019, **Kabul/Accepted:** 08.12.2019

Mustafa Aksakal, Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi. (Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018 (2. Baskı, 244 sayfa)

Yunanistan adalarda hâkimiyet ve Britanya'dan gelecek olan savaş gemilerinin engellenmesi isteğinden dolayı Osmanlı'nın Ortodokslara karşı yaptıklarını abartarak yansıttığını anlatan yazar bunların anlatıldığı gibi olmadığını o zamanın kaynaklarını ve yazışmalarını göstererek anlatmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti bu süreçte dönemin büyük güçlerinden destek istemiştir. Onlar da kendi çıkarları için iki devlet arasında savaş istememişlerdir. Bu bölümde, Bulgaristan ile dostane ilişkileri olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin ondan da adalar üzerinde hâkimiyet konusunda destek alamadığı yazılmaktadır. Yazar olup bitenler karşısında Osmanlı'nın elinden geleni yaptığını, pasif bir politika içinde olmadığını kanıtlarıyla izah etmeye çalışmıştır.

Üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nin 1913 yılında yarı sömürge haline getirildiğinden söz edip toprak kayıpları ve fiilî işgaller nedeniyle kötü durumda olduğunu yazılmıştır. Rusya, Britanya ve İtalya'nın Osmanlı toprakları üzerinde yayıldıkları ve etki ettikleri yerler sıralanmıştır. 2. Abdülhamit döneminde kırılğan olan toprak bütünlüğünün 1908'de iktidara gelen yeni anayasal hükümetin yönetimi zamanında parçalanmış olduğu, farklı etnik grupları barındıran Jön Türkler'in istikrarı sağlayamadığı gibi bir dizi olumsuzluğu da yanında getirdiği yazılmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin bu kötü gidişata karşı Avrupalı devletler arasında müttefik aramaya başladığı ve yapılacak olan ittifaklarla toprak kayıplarını durdurmayı umduğunu dile getirmiştir. Osmanlı Devleti müttefik arayışında birçok girişimde bulunmuş fakat bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bunun sebebi askeri yetersizliği, finansal olarak kötü durumu ve dış borçlar olduğunu söyleyen yazar bunların gerçekliğini de ortaya koyan kanıtları anlatmaya çalışmaktadır. Osmanlı Britanya ile ittifak kurmak istemiş fakat bu talebi kabul görmemiştir. Yazar burada Rusya'nın da bu ittifakı kendi çıkarları için istemediğini yazmıştır. Bu dönemde Osmanlı'nın ittifak arayışlarına destek vermeyen Rusya, bunun yanında kredi başvurularını geri çevirmeleri için Britanya ve Fransa'ya baskı yapıyordu. Yazar İtilaf devletlerinin bu tavırlarını tek tek anlatıp açıkladıktan sonra Osmanlı Devleti'nin kötü durumunu daha da netleştirmeye çalışmıştır. Almanya ile ittifak kurmak isteyen Osmanlı'nın bu devlete tarafından da reddedilmesini, Almanya'nın bilindiği üzere Osmanlı Devleti'ni zorla savaşa sürüklediğinin bir kanıtı olarak sunmuştur. Almanya'nın ittifak kurmak istememe nedeni Osmanlı Devleti'ni askeri alanda yetersiz görmesi ve Rusya'ya karşı ona ihtiyaç duymamasıydı. Sadece İngiltere'ye karşı doğrudan erişimi olmadığı için Osmanlı ile ittifaka ihtiyacı vardı ama bunu da askeri alanda kendi ayakları üzerinde durmadığı sürece yapmayacağını yazmaktadır. Ayrıca Almanya olası bir Osmanlı parçalanmasında Mersin ve İskenderun'u elde etmek istemekteydi. Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti'nin kötü hallerini bu bölümde daha ayrıntılı kaleme alan yazar, Babıali baskını da anlatıp yapılan değişimler ve yeni çalışma ve devlet adamlarının faaliyetlerini yazmıştır.

Yazar bu dönemde öne çıkan Enver Paşa ve Talat Paşa gibi isimleri ve bu isimlerin müttefik arayışlarını, siyasi faaliyetlerini, görüşme ve yazışmalarını farklı kaynaklar gösterilerek anlatır. Bu isimlerle ilgili oluşmuş yanlış kanaatleri gösterdiği sağlam kaynaklarla düzeltmeye çalışmıştır. Bu paşalar Rusya, Romanya, Bulgaristan, Britanya ile ittifak için çalışmış fakat başarısız olmuşlardır. Aynı zamanda Britanya savaş gemilerini teslim etmemekle birlikte tazminatlarını da ödemeyerek Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Yazar bütün bunları dile getirirken bu dönemde devletin durumunu tam olarak anlatmaya ve özellikle Enver Paşa'nın - savaşa girmeyi istemeden önce- ne gibi çalışmalar yaptığını, en iyi çareyi bulmak için bir arayış içinde olduğunu izah etmeye çalışmıştır.

Dördüncü bölümünün giriş kısmında Osmanlı devleti ile Almanya'nın ittifakı ve gelişmelerin kısa ve hızlı bir şekilde verilmesi okurun kafasının karışmasına sebebiyet vermiş olsa da daha sonra bütün bunlar ayrıntılı bir şekilde tek tek kaleme alınmıştır. Avusturya-Macaristan için Osmanlı'nın Berlin ile ittifak kurması Bulgaristan'a karşı güçlü durmaları için çok önemliydi.

Bu sebepten de Berlin'den Osmanlı Devleti ile ittifak kurmasını istiyordu. Almanya bunu tekrar reddetmiştir ve yine Osmanlı'nın askeri yetersizliğini dile getirmiştir. Kurulacak olan üçlü bir ittifakta Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yeterli bir savunmaya sahip olmadığı söylenirken Enver Paşa bunun böyle olmadığını ordusunun yeterli olduğunu beyan etmiştir. Burada yazarın da dediği gibi ordusu dört yıl boyunca savaşarak paşanın dediklerinin gerçek olduğunu kanıtlamıştır. Bulgaristan Osmanlı ile ilişkilerini iyi tutunca Almanya da bir ittifak olacağını anlamıştır. Enver Paşa'nın ısrarlarıyla da Almanya bir Türk-Bulgar ittifakını Türk-İtilaf devletleri ittifakından daha iyi olacağını düşünmüştür. Tüm bunlardan sonra Almanya'nın Osmanlı'nın yetersizliğini göze almasına rağmen kendi çıkarları için antlaşma imzaladığı bilinmektedir. Almanya askeri heyetinin Osmanlı topraklarında kalmasını, Osmanlı askerlerinin dörtte birinin de Alman komutasına almak istiyor ve bu şekilde Mısır hariç bütün Orta Doğu'da askeri güce sahip olmayı planlıyordu. Bu amaçla yapılan bütün müzakereler gizli tutulmuş ve bu durum Osmanlı Devleti'nin lehine olan bir şeydir. Antlaşmayı duyan Rusya donanmalarını güçlendirip olası bir Avusturya başarısına karşı tedbirini almıştır. Osmanlı Devleti -ve burada özellikle Enver Paşa-yapılan antlaşmayı çok iyi değerlendirmeye çalışmışlardır. Bu sayede donanmalarını güçlendirmeye çalışıp, seferberlik ilan etmişlerdir. Meclis-i Mebusan'da sıkıyönetim ilan edilmiş ve meclis tatile girmiştir. Enver Paşa Harbiye Nezareti'nde bir Başkumandanlık Karargahı kurup yabancı devletlerle yazışmalarını buradan yönetmeyi planlamıştır. Enver Paşa, boğazlara mayın döşeyip Rusya ile ilişkilerin bozulmasına neden olsa da Almanya Rusya'ya, Avusturya Sırbistan'a savaş açarken tarafsız kalmayı tercih etmiştir.

Beşinci bölümde Almanya'nın artık Osmanlı Devleti'ni savaş meydanında görmek istediği yazılmıştır. Eğer Osmanlı savaş meydanına çıkarsa Sofya'nın da onları takip edeceği düşünülmektedir. Enver Paşa Osmanlı'nın henüz bunun için hazır olmadığını söyleyip, Almaya ile ittifak için Sofya ile kendisi görüşmeler yaptı. Bulgaristan ile anlaşma hem itilaf hem de itilaf devletleri için önem arz etmekteydi. Sofya, Almanya ve Osmanlı Devleti ile ittifak kurmak için öncelikle onların Fransa ve Rusya'ya karşı başarı elde etmeleri gerektiğini iletmiştir. Osmanlı Devleti Bulgaristan ile savunma anlaşması imzalamış olmasına rağmen Sırbistan ile işbirliğine girebilme konusunda temkinli davrandı. Enver Paşa Almanya'ya karşı savaşa girmeyi istemiş gibi davranıp aslında tarafsız kalmayı planlıyordu. Rusya ile isterlerse ittifak kurabileceklerini konuşup onları da tarafsız kaldıklarına inandırmaya çalışıyordu. Bu süreçte sunulan kaynaklardan da anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti Almanya'dan aldıkları maddi ve askeri yardımlar ile toparlanmaya çalışıyordu. Almanya'nın savaşa girme isteklerine karşı Bulgaristan'ın tarafsızlığını sebep olarak gösteren Osmanlı Devleti oyalama politikası uyguluyordu. Yazar burada Osmanlı Devleti'nin savaşa girmek istememe sebeplerini aynı şekilde sık sık tekrarlayarak okuyucuyu bunaltabiliyor. Bundan sonra Almanya'nın tavrı kısmen de olsa değişiyor ve Almanya artık Osmanlı Devleti'ni savaşa girmemesi durumunda yapacağı yardımları durduracağını açıklıyor. Bunlar da yazarın iddialarını doğrulamak için yeterli sayılabilir. Çünkü görülüyor ki Osmanlı Devleti bu ittifakı yer yer kendi çıkarları için kullanmaktadır.

Altıncı bölümde artık Osmanlı Devleti için bir karar verme süreci başlamıştı. Ya ittifak devletleri ile savaşa girip güvenlik ve ekonomik kalkınmasını sağlayacaktı yada İtilaf devletlerinin yanında olup seferberliğini sonlandırıp İtilaf devletlerinin bağımlısı olacaktı. Osmanlı ise ekonomik ve güvenlik kalkınmasının daha önemli olduğunu düşündüğü için ittifakta kalmayı seçmişti. Balkanlarda Avusturya-Macaristan Sırbistan'a karşı başarısız olmuştu ve bundan sonra Bulgaristan Sırbistan ve Romanya ile savaşmanın pahalıya mal olacağını düşündüğü için tarafsızlıktan vazgeçip Berlin'den maddi yardım almak için ve Makedonya'da kaybettiği toprakları geri alma ümidiyle ittifak imzalamayı kabul etmişti. Bulgaristan ve Almanya, İtilaf devletlerinin

Mustafa Aksakal, Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi. (Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018 (2. Baskı, 244 sayfa)

sömürgelerindeki Müslüman halkın desteğini alacağını düşündükleri için Osmanlı Devleti'nin Kafkaslarda savaşa girmesini istiyorlardı. Fakat Enver Paşa bu konularda çok temkinli olduğu için hemen bir savaşa girip taraf belli etmek ve devletini de ordusunu da zor durumda bırakmak istemiyordu. Almanya, Avusturya ve Bulgaristan kendi çıkarları için Osmanlı Devleti'nin savaşa başlamasını istiyorlardı. Almanya aksi takdirde maddi yardımı durduracağını yineliyordu. Osmanlı devlet adamları Mısır'da Britanya'ya ve Kafkaslarda Rusya'ya karşı eş zamanlı saldırmanın olması gerektiğini bunu için de yeterli askeri güce sahip olmadıklarını söyleyerek zaman kazanıyorlardı. Bu noktada Karadeniz'de Osmanlı filosuna Rusya'nın saldırdığı haberleri ile savaş başlar. Bu süreçte Enver Paşa Berlin ile Rusya'ya karşı on yıllık bir antlaşma imzalamıştır.

Yazar sonuç kısmında bilinen tarihin aksini yazmıştır. Enver, Talat ve Cemal paşaların o zamanki imkânlar dâhilinde, Osmanlı Devleti için ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarını, savaşa İttifak Devletleri ile girmekten başka bir yol olmadığını, bu konuda Fransa ve Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda davranacakları için güvensiz olduklarını yazmıştır. Savaşın kaybedilmesinden sonra tüm yapılanlar göz ardı edilerek yazılan tarihler ve Enver Paşa hakkındaki ithamların yanlış yanlarını yazmıştır ve bu yazdıklarını hem Osmanlı hem de Avrupa (özellikle Alman) arşivlerini sorgulayarak iki yüzden fazla kaynak ile ortaya koymaya çalışmıştır.